

## ОБЕКТИВЪТ РАЗКАЗВА – ИЗ ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА ФОТОГРАФИЯ

*Цветан Томчев, София*

В българската история по удивителен начин се преплитат съдбите на интелектуалци, просветители, дейци на революционното и освободително движение през 19 в. и разпространението и развитието на фотографията по нашите земи.

Нека да припомним първо, че фотографията е обявена като метод за запечатване на изображения от Френската академия през 1839 г. Първото наименование е Дагеротипия, на името на изобретателя Луи Дагер, но този метод остава реално неизползваем, защото снимката е само в едно копие, бавно и скъпо се изработва. За кратко време процесът на снимане се подобрява и добива възможност за правене на много копия от един оригинал чрез т.нар. метод талботипия, познат и като калотипия, но реално много близък до съвременната класическа, лентова, черно-бяла фотография.

Само няколко години след обявяването на този нов изобразителен метод, през 1843 г. във Виена е открита фотографската изложба на българина от Враца Анастас Иванов, познат като Анастас Йованович, заради приетото от него сръбско поданство. Йованович е популярен като „първи сръбски фотограф” и наистина е първият фотограф в Югоизточна Европа, все още не много популярен факт за широката българска публика. Това не се изучава и в учебниците по история, дори и в малко от специализираните училища по фотография не се набляга на тази забележителна личност и събитията свързани с него. А има защо!



Анастас Йованович не само става първият сръбски, но е и кралският фотограф. Фотографът на фамилията на Обреновичите, които всъщност са и неговите покровители, за да учи и да работи за тях. Йованович е благороден и осигурява на друг българин – Анастас Карастоянов от Самоков да работи в кралското си фотографско ателие. Така, благодарение на Карастоянов ние днес имаме снимките от Първата и Втората български легии в Белград, както и портретите на забележителните национални революционери от легията на Раковски, включително портрета на Васил Левски. Анастас Карастоянов се завръща в България след Освобождението и неговите синове и внуци продължават бащината традиция да фотографират цвета на българския политически и интелектуален елит, царската фамилия и основните исторически събития от началото и до средата на XX век.

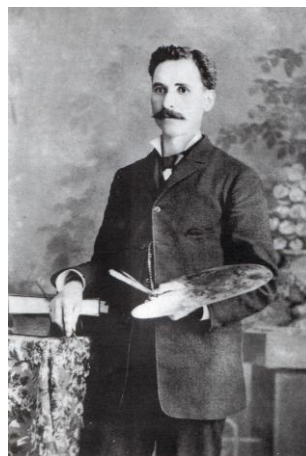
Нека да припомним, че родоначалник на фамилията Карастоянови е първият ни книговец Никола Карастоянов, печатал в Самоков нелегални копия на светогорски шампи, списанието на Константин Фотинов „Любословие” и мн. др. Внуци на Никола Карастоянов са братята Иван и Димитър Карастоянови, прочути столични фотографи, а техните синове Божидар и Бончо оставят трайна диря във вестникарството, в киното и в ателиерната фотография у нас до края на Втората световна война.

Споменахме за първия сръбски фотограф Анастас Йованович и е редно да допълним любопитния факт, че неговият син, макар и наполовина австриец, арх. Константин Йованович приема през 1884 г. да проектира по най-ниски цени сградите на Народното събрание в София, сградата на БАН, на Първа мъжка гимназия (днес Журналистически факултет на СУ), сградата на гимназията в гр. Лом. Още по-любопитно е, че арх. Йованович проектира и сградата на сръбския парламент – Скупщината в Белград – и редица знакови постройки в сръбската столица. За съжаление, дирята на наследниците на тази влиятелна и благородна фамилия българи се губи в началото на века някъде из Швейцария и Австрия.

Уважаеми приятели и гости на историческата конференция във Варна. Историята на българската фотография е красива като приказка, но тя е величава и силна като волята на българските просвещенци и революционери от Възраждането ни да живеят в свободна и обединена България. Фотографията е призвание за някои от тях, но и прикритие пред властите, защото им дава възможност да обикалят из територията на империята с алиби на пътуващи фотографи. Те са едни от най-будните и просветени умове на времето си. Сред най-забележителните представители на нашата революция фотографи са ловчалиите – братята Тома и Никола Хитрови, чирпанлията Георги Данчов – Зографина, Никола Минков и др.



Тома Хитров



Георги Д. Зографина

Снимките на Ильо Войвода, легионерите на Раковски, на Стефан Караджа, Ангел Кънчев, на Любен Каравелов, Панайот Хитов и Васил Левски в ателието на Карастоянов в Белград днес са иконични образи на предосвобожденската епоха. Те са първообраз за картини и художествени произведения, които красят училищните класни стаи, изпращани са като пощенски картички, възпитават децата в родолюбие и благодарност към героите ни.

Много интересна съдба на фотографи имат братята Никола и Тома Хитрови. Тома е основател на революционния комитет на Васил Левски в Ловеч, усвоява занаята „светлопис“ и работи във фотографско ателие при брат си Никола в Букурещ. Ние дължим на двамата братя изключителните портрети на Христо Ботев, опълченеца Ангел Герчев, на Хаджи Димитър, на Васил Левски в Карлово и на още много други деятели на българското просвещение и революция. Тома Хитров се обучава в легията

на Раковски в Белград, а при брат си в Румъния набира четници за освобождението на България. Никола и Тома имат по-малък брат Станчо, който участва в Ботевата чета и загива в боя при Милин камък през 1876г. Тома Хитров взема участие в боевете при Шипка, Шейново и Стара Загора като опълченец, а след Освобождението се установява в София. Битката за национална идентичност, за свобода и църковна самостоятелност проличава в името на ателието на Тома Хитров в София. Той използва български превод на гръцката дума „фотография” и нарича студиото си „Славянска светлописница”. Тома участва в Сръбско-българската война, сражава се при Пирот в отряда на капитан Паница. В София Тома се запознава с чеха Йосиф Буреш и заедно работят в едно фотоателие. Тома Хитров работи като фотограф в продължение на близо 40 години. Той е наричан „придворен фотограф” на българските комити – Захарий Стоянов, Иван Драсов, Панайот Хитов, Нено Тодоров-Странджата, Христо Ботев са познати добре, благодарение на неговите снимки. По неизвестни за нас причини брат му Никола Хитров се замонашава след Освобождението.

Портретите на Хитрови, погледнати от изкуствоведска гледна точка съдържат психологизъм на сниманите, характер, майсторска поза и осветление. Това е отличителен белег само за работата на най-талантливите фотографи. Заснетите портрети служат на художници и литографи за препечатване и за разпространяване.

Най-голям разпространител на ликовете на големи българи от Възраждането ни е Георги Данчов-Зографина. Той е родом от Чирпан, учи рисуване при майстор Алекси от Станимака (дн. Асеновград) и само на 15 г. участва в зографисването на олтара на Араповския манастир. По-късно, през 60-те години на 19 в. в Цариград изучава и фотографски и литографския занаят (каменопис и светлопис) при арменец на име Исарион. Също като Тома Хитров, Зографина е близък сподвижник на Васил Левски. Той е сред учредителите на тайния революционен комитет в Чирпан. След залавянето на Васил Левски, Зографина е изпратен на заточение в Диарбекир. Заточението на Георги Данчов не трае дълго, а продължава с бягство и сюжет като в съвременен екшън филм. Той бяга и се крие в продължение на един месец и се придвижва на север, търсейки среща с руските войски. Руснаците го залавят и мислят първо за шпионин, изтезават го, но накрая разбират, че историята му не е измислена и го приемат. Следвайки движението на руските войски през 1877 г., Зографина се установява в Свищов, прави фотографско ателие заедно с братята Прошекови, но те скоро заминават към София за по-мощен бизнес с отваряне на бирената фабрика.

През 1879 г. Данчов заминава за Пловдив, печата литографии с патриотично съдържание – образите на Райна Княгиня, сцени от Априлското въстание и борбите за Църковна независимост. Прави стотици литографски отпечатьци, изработени по фотографии на братята Хитрови с образите на Васил Левски, Христо Ботев, Захарий Стоянов, Герги С. Раковски и др.

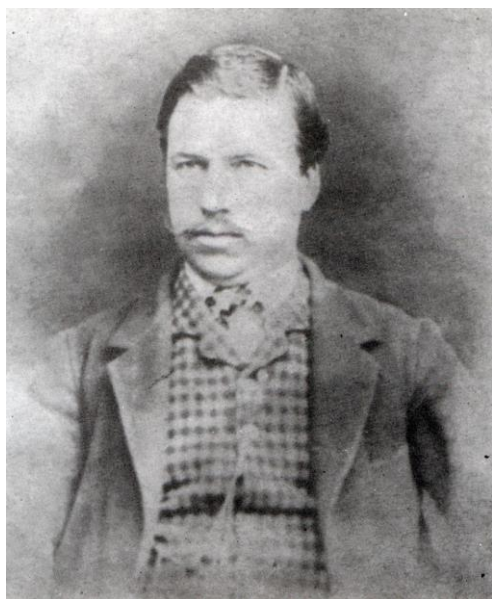
Георги Данчов, заедно със Захарий Стоянов са активни участници в Съединението и през 1885 г. влизат в конака, арестуват и губернатора Гаврил Кръстевич и обявяват, че България вече е едно цяло и обединено княжество. Данчов бива избран за народен представител от Пловдив през 1904 г.



Ангел Герчев, опълченец



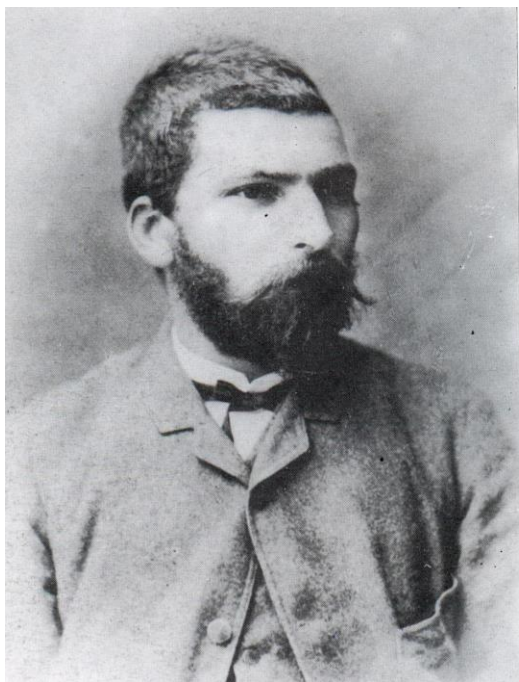
Панайот Хитов, сн. Тома Хитров



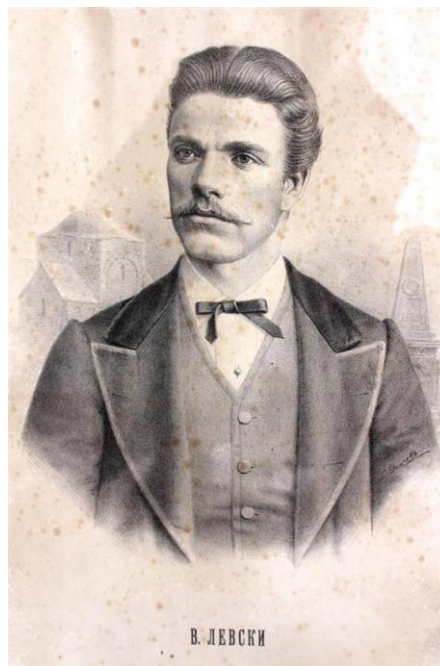
Хаджи Димитър, 1867 г. сн. Т. Хитров



Христо Ботев, лит. Г.Д. Зографина



Захарий Стоянов. Сн. Т. Хитров, литогр. Г.Д. Зографина



Портрет на Васил Левски, Никола Хитров

Литогр. Г.Д. Зографина

Българските фотографи-възрожденци са милеели за съдбата на народа, работели са за просвета и възпитанието на младежта, за създаване на национални културни ценности, традиция, самочувствие. С произведенията си те запазват образите на героите ни, за да не потънат в забравата на времето.

Ползвана литература:

- Андровски**, Кирил. Знаменит сръбски фотограф е... българин. – в. Дума, № 18, 2011.
- Боев**, Петър. Първият българин – фотограф. – сп. Българско фото, 1984, № 3.
- Боев**, Петър. Фотографско изкуство в България. София, 1983.
- България XX век**. София, Труд, 1999.
- Ванушић**, Данијела. Анастас Јовановић. Уметност и нови медији. Београд, 2017.
- Кацев**, Васил Д. Журналистическата снимка преди Георг Майзенбах. – сп. Българско фото, 1982, № 3.
- Карастоянова**, Рени. Божидар Карастоянов. Албум. Колекция Фомус 1991-2000.
- Кърджилев**, Петър. Светлопис за Илинден. София, 2009.
- Томчев**, Цветан. Големите фоторепортери на България 1960-1989. София, 2010.